

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Mai 2011

OM DEN POLITISKE UTVIKLINGEN I RUSSLAND

Demokratiet som Russland har utviklet siden Sovjetunionen gikk i oppløsning i 1991, fungerer ikke så bra. Oligarkene har forsynt seg grovt av landets rike ressurser. Putin går av som president, men kommer tilbake som statsminister. De åtte årene frem til 2007 kunne 11 av de 15 republikkene i det tidligere Sovjetunionen vise til større økonomisk vekst enn Russland.

I desember 1991 var Russland atter Russland, og ikke lenger en republikk innunder Sovjetunionen. Boris Jeltsin hadde overlistet Mikhail Gorbatsjov, Sovjetunionens siste president, som ble stående tilbake uten noe land. Slik den engelske kongen, som ble hetende Johan uten land, hadde erfart flere hundre år tidligere.

Boris Jeltsin – en karismatisk, men svak leder

Hvem husker ikke Jeltsin i august 1991, stående på en tanks, foran parlamentsbygningen i Moskva, talende til folket? En karismatisk leder som der og da snudde stemningen og stanset statskupp i Sovjetunionen. Noen måneder senere meldte han Russland ut av unionen som dermed gikk i oppløsning.

Senere gikk det ikke så bra. Jeltsin lot en håndfull oligarker slå til seg enorme verdier. De ranet landet. Som motstykke gav disse forretningsmennene – eller røverne – Boris Jeltsin sin støtte politisk og økonomisk.

Den samme Boris var en ivrig begersvinger. Så ivrig at noen møter med utenlandske notabiliteter måtte avlyses – særlig hvis de var ment å finne sted på morgenkvisten. Slike hendelser gav nok russere en litt flau smak i munnen.

Jeltsin gav Russland en grunnlov. Han ble selv landets første, valgte president. Gjenvalgt ble han også. Men før hans andre periode var over, bestemte han seg for å gå av. Den temmelige ukjente Vladimir Putin, som Jeltsin hadde utpekt til statsminister, tok midlertidig over som president i januar 2000. Slik reglene tilsier når den sittende presidenten i Russland går av før tiden han er valgt for er ute. I mars samme år ble Putin valgt til ny president, med knapt flertall. Og fire år senere gjenvalgt med stort flertall – hele 71 prosent av de avgitte stemmene gikk til ham.

Putin tukter oligarkene

Oligarkene, de få, men enormt rike forretningsmennene som Jeltsin hadde støttet – og støttet seg på – trodde de skulle få lett spill med den tidligere obersten, nyvalgte president Putin. Hadde de ikke klart å holde rimelig kontroll på den mektige og vanskelig forutsigbare Jeltsin? Da burde det gå greit med Putin også. Men her forregnet oligarkene seg kraftig. Så kraftig at Putin lot en av dem, Mikhail Khodorkovskij, som hadde slått til seg Yukos Oil, bli puttet i fengsel. Hvor han fortsatt sitter.

Khodorkovskij slo til seg rikdom på tvilsomt vis. Men rettsakene mot ham har ikke vært upartiske. Det er langt frem til Russland er en rettsstat.

Putin manøvrerte snedig og godt. Lokale myndigheter mistet makt. Medias frihet og uavhengighet ble kraftig beskåret. Putin selv tok et stadig strammere grep om tøylene. En betydelig renasjonalisering av næringslivet fant sted. I dag produseres en stor del av bruttonasjonalproduktet i statseide foretak. Oligarkene kom snart til å angre på støtten de hadde gitt den tidligere etterretningsoffiseren.

Under Putin har den jevne russer opplevd en betydelig bedring i sin levestandard. Og kan i større grad enn under Jeltsin løfte hodet, vel vitende at hans land – Russland – på noen områder er en aktør som nyter global aktelse og innflytelse. Dette gjelder særlig på energiområdet, som verdens største eksportør av gass og neste største av olje. Både til land i Europa og i Asia.

Men det er fortsatt enorme sosiale problemer i landet. Arbeidsledigheten er høy, alkoholisme og misbruk av narkotika er utbredt, og folketallet synker. Både lave fødselstall og lav forventet levealder – for russiske menn, under 60 år – bidrog til at folketallet sank med 3 millioner i Putins tid som president.

Status som supermakt kommer neppe tilbake

Men Sovjetunionens status som supermakt ved siden av USA, kan dagens Russland se langt etter. I ettertid må vi si at statusen som supermakt var sterkt inflatert. Uansett hvor hardt Khrusjtsjov slo med skoa i talerstolen i FN og hissig brølte, med adresse til Amerika, ”enten dere liker det eller ikke, historien er på vår side, vi skal begrave dere” – Sovjet var aldri i nærheten av å kunne gjøre USA rangen stridig som størst og sterkest.

Putin, og sikkert mange russere med ham, beklager sterkt oppløsningen av Sovjetunionen. Bedre å være den mektigste republikken i Sovjetunionen og å bli lyttet til og tatt på alvor av

resten av verden, enn å være en selvstendig nasjon med en stor fortid, men en mindre ærefull nåtid og en usikker fremtid.

Et samfunn som sliter

Den økonomiske fremgangen i Russland under Putin skyldes vel så mye høye energipriser som en strukturell omlegning av økonomien. I de åtte årene frem til 2007 kunne 11 av de 15 tidligere republikkene i det tidligere Sovjetunionen vise til større økonomisk vekst enn Russland.

Om Russland lykkes med å komme med i Verdens handelsorganisasjon (WTO), ville det kunne bidra til økonomisk fremgang, slik Kina erfarte etter inntreden i WTO i desember 2001. Fra både USA og EU sin side er det greit at Russland blir med. Men Georgia stenger. Dette lille landet som Russland invaderte for noen år siden, vil ha mer igjen av andre for å slippe Russland inn.

Selv om Russland i navnet er et demokrati, er det mye som mangler av det rammeverket som et velfungerende demokrati krever. På listen der nasjoner rangeres etter lovstyrthet – eller "Rule of Law" – finner vi Russland i nederste tyve prosent. Fravær av lovstyrthet kombinert med en liten maktelite på toppen, legger forholdene godt til rette for korrupsjon. Tidligere statsminister under Jeltsin og ledende reformpolitiker Jegor Gajdar, som døde for halvannet år siden, sa det slik:

"The end of socialism does not automatically create a competitive free market, but can lead, as it has in Russia, to a dangerous version of capitalism where the bureaucracy considers the state its property and uses its mechanisms for personal enrichment."

Medvedev tar over, men Putin henger med

Da Putins andre presidentperiode var i ferd meg å ebbe ut, overrasket han de fleste med å gå inn som leder av partiet Det forente Russland, for deretter sterkt å fremme kandidaturet til Dmitrij Medvedev som ny president. Den personlige prestisjen Putin hadde opparbeidet, i tillegg til partiapparatet han fikk kontroll på, gjorde at Medvedev vant presidentvalget i 2008 klart. Han fikk 71 prosent av stemmene – en like stor andel som Putin selv hadde fått, fire år tidligere.

Som forventet pekte Medvedev ut Vladimir Putin som sin statsminister. Som således ble værende i rollen som toppolitiker i Russland, om enn med en noe annen portefølje.

Om man med demokrati forstår ryddig utskiftning av ledere gjennom valg, kvalifiserer ikke Russland til denne betegnelsen. Eller som Sergej Kovaljov, en kjent menneskerettsforkjemper i Russland, sier:

"I imagine – with both sorrow and certainty – that the Byzantine system of power has triumphed for the foreseeable future in Russia..... democratic mechanisms have been liquidated, transformed into pure imitation. I am afraid few of us will live to see the reinstatement of freedom and democracy in Russia".

2012 blir et spennende år

Etter loven kan Putin stille som kandidat ved presidentvalget i 2012. For dem som følger utviklingen i Kreml nøye, er hovedfokus for tiden på relasjonen mellom Dmitrij Medvedev og Vladimir Putin. Føler Medvedev seg etter hvert sterk nok til å stille som kandidat for en ny periode som president uansett hva Putin måtte ønske? Øyner vi i Medvedev en mer reformvennlig politiker som ser behovet for politiske og økonomiske endringer? Og vil han ha kraft og evne til å gjennomføre nødvendige reformer om han blir valgt for en ny periode?

De fleste eksperter har liten tro på at de vil stille mot hverandre. Det er vanskelig å tenke seg at Medvedev skal kunne vinne et valg uten Putins støtte. Medvedev mangler både partiapparat og velgere.

2012 blir et spennende år i mange land. Valg på ny president i USA. Valg på ny president i Russland. Også Kina får ny president i 2012. Men der er spenningen så godt som fraværende. Folket blir ikke spurt. Xi Jinping heter han som allerede er pekt ut til å ta over makten.

Men den sittende presidenten, Hu Jintao, kommer garantert ikke inn bakveien som statsminister. Så demokrati og demokrati, fru Blom, Kina – i motsetning til Russland – blir i hvert fall kvitt sine gamle ledere.

6. mai 2011

Tidligere Månedsbrev finnes på min hjemmeside
<http://home.bi.no/fag87025/>